

4

e s t r a t è g i e s

VNIVERSITAT
D VALÈNCIA [CAE]

Departament de Didàctica de la
Llengua i la Literatura

perifèric
edicions

Paulina Ribera

EL REPTE D'ENSENYAR A ESCRIURE
L'inici de la producció de textos en
Educació Infantil

Pròleg de Joaquim Dolz

Aquesta col·lecció Estratègies compta amb l'assessorament del Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura de la Universitat de València

Director de la col·lecció: Josep Ballester

Consell Assessor: Jesús Figuerola, Manuel Garcia, Pascuala Morote, Mateo del Pozo i Paulina Ribera

1a edició: abril 2008

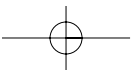
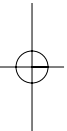
- © Del text, 2008
Paulina Ribera
- © D'aquesta edició, 2008
Perifèric Edicions
C. Sèquia de Montcada, 13
46470 Catarroja (València)
Tel. 609 426 131. Fax: 961 270 038
e-mail: periferic@periferic.es
web: www.periferic.es

Disseny col·lecció: Paco Giménez
Correcció lingüística: Maria Quiles i Ruiz
Maquetació: José María de Gracia Bonache
Impressió: Romanyà-Valls
ISBN: 978-84-935498-9-3
Dipòsit Legal: B-2.961-2008

Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa, de cap manera ni per cap mitjà, sense l'autorització prèvia i escrita de l'editor, tret de les citacions en revistes, diaris o llibres si se n'esmenta la procedència.

A la meua família

ÍNDEX

PRÒLEG

per Joaquim Dolz..... 15

INTRODUCCIÓ 25

PART PRIMERA

TEXTOS ESCRITS, APRENENTS I ENSENYANTS 35

1.1 Necessitats socials i evolució de l'escriptura 36

1.2 Comunicació i signes convencionals: els gèneres discursius
i el sistema d'escriptura 41

1.3 L'entrada dels infants en el món de l'escrit 63

1.4 Comunicació oral i comunicació escrita 70

1.5 L'inici de la producció de textos escrits 80

1.6 El paper de l'ensenyament en l'aprenentatge 88

1.7 Cultura, interacció i mediació 101

PART SEGONA

L'ÚS DE L'ESCRIT A L'AULA 109

2.1 Quan i com començar? Llegir i escriure quan es necessita 111

2.2 Aprendre a produir textos escrits en Infantil? La filosofia dels
gèneres discursius 119

2.3 La diversitat d'usos de l'escrit..... 126

2.4 El dictat a l'adult 133

2.5	Aprendre el sistema d'escriptura a partir de l'ús de textos ...	142
2.6	La producció de textos des de la seua complexitat: les tasques globalitzades	168
2.7	Similituds i diferències en la producció de tres gèneres escrits pel que fa als continguts d'ensenyament	177
2.8	Característiques d'alguns gèneres a mode d'exemple	187
2.9	Entorn al procés de producció del text: planificació, textualització i revisió. El "text per a ser escrit" i les reformulacions	196
	A MODE DE CLOENDA	203
	ANNEX	
	ALGUNES DADES SOBRE LA INVESTIGACIÓ: LA METODOLOGIA LA PRODUCCIÓ DE GÈNERES ESCRITS EN INFANTS DE CINQ ANYS. UNA PERSPECTIVA DES DE L'ENSENYAMENT	205
	BIBLIOGRAFIA	233

PRÒLEG **ENSENYAR A ESCRIURE, PRIMERS PASSOS D'UN REPTE PERMANENT**

Ensenyar a escriure és un *repte permanent* de l'escola. *Repte* perquè escriure és una activitat d'una gran complexitat que no s'adquireix de manera senzilla. *Permanent* perquè l'aprenentatge de l'escriptura toca tots els aspectes de la vida de l'infant, de l'adolescent i de l'adult.

El desenvolupament del llenguatge escrit és una de les tasques prioritàries de l'escola. Tothom està d'acord avui en dia en la necessitat de promoure l'escriptura des de les aules d'Educació Infantil per aconseguir un desenvolupament progressiu durant tota l'escolaritat obligatòria i post-obligatòria. Però l'ensenyament precoç de l'escriptura, considerat per tots els experts com una iniciació important en interacció amb el desenvolupament dels usos orals, suposa sabers professionals d'alt nivell per part dels mestres. Aquests sabers tenen a veure en primer lloc amb les característiques dels textos escrits, el sistema, les tècniques i els procediments de l'escriptura. Es refereixen en segon lloc al desenvolupament del llenguatge escrit dels infants, als objectius que es poden aconseguir durant els primers anys d'escolarització i a l'avaluació de les capacitats i dels obstacles dels aprenents per tal de permetre una intervenció adequada. Fan referència en tercer lloc i principalment als dispositius i a les estratègies d'intervenció didàctica que convenen en aquesta etapa d'iniciació al món de l'escrit.

L'Educació Infantil no pot obviar les finalitats associades a la socialització, al desenvolupament cognitiu i afec-

tiu dels alumnes. El desenvolupament del llenguatge és també l'eina fonamental per a aconseguir aquestes finalitats. I, en aquesta etapa, és indispensable adoptar una concepció integrada i global del llenguatge, en la qual els usos orals de les llengües d'escolarització romanen prioritaris. Cal recordar que els primers passos de la producció escrita estan íntimament lligats al desenvolupament de l'expressió oral i que l'entrada en el món de la cultura escrita va més enllà de l'escriptura.

Autors precursors de principis del segle XX associats a l'Escola Nova com Maria Montessori i Celestin Freinet atribuïen una gran importància a l'ensenyament de la llengua escrita no com una simple continuació de l'ensenyament de l'oral i de la lectura, sinó com un treball que calia desenvolupar de manera precoç. Les raons són prou senzilles de comprendre.

Les primeres raons estan lligades al *principi d'activitat* considerada necessària per a desenvolupar els aprenentatges: la producció d'un text escrit és un tipus d'activitat diferent de la producció oral i de la lectura; l'activitat d'escriure implica i duu sempre a la lectura i crea un efecte positiu en l'aprenentatge d'aquesta darrera. Construir un text escrit exigeix una implicació activa i un esforç molt gran dels alumnes que poden resultar útils també per a altres aprenentatges lingüístics. Per aprendre a escriure cal passar per la pràctica de l'escriptura.

El segon tipus de raons estan associades al *principi de claredat cognitiva*: escriure facilita la comprensió del que s'escriu i ajuda a prendre consciència de les característiques de la producció escrita i del sistema de codificació. La claredat contribueix a donar sentit als aprenentatges.

Finalment, existeixen raons en relació al *principi d'adquisició funcional de les eines necessàries per a la producció escrita*: escriure obliga a fer un treball sobre el sistema de correspondències fonogràfiques (les correspondències entre

els sons i les lletres) i morfofòniques (les marques visibles de la morfologia i de la sintaxi en l'escriptura) i sobre les funcions i les característiques dels textos. Els projectes de Freinet sobre el text lliure constitueixen un plantejament precursor de les línies de treball actuals que consideren el *text com la unitat de base* de l'ensenyament de la llengua. Aprendre a escriure no es pot reduir a un treball sobre el gest gràfic o l'escriptura de paraules i frases descontextualitzades. L'activitat de producció d'un text en una situació de comunicació suposa una unitat funcional de treball escolar que permet integrar els diferents aprenentatges.

Més enllà dels treballs pioners del segle passat, avui disposem de recerques, de sabers i d'eines professionals suficients per abordar amb seny i de manera equilibrada l'entrada en el món de l'escrit a partir de la pràctica de l'escriptura de textos escrits. Les recerques en psicolingüística per exemple ens han demostrat des de fa anys que l'aprenentatge de l'escriptura comença molt aviat. Sovint els infants disposen de representacions sobre les funcions i sobre el sistema d'escriptura anteriors a l'arribada a l'escola. Les primeres representacions juguen un paper important en els aprenentatges. Les recerques actuals en ciències del llenguatge ens aporten uns coneixements molt més sòlids sobre els lligams íntims, la complementarietat i les diferències entre el sistema oral i escrit, entre oralitat i textualitat escrita. Però les recerques en didàctica de la producció escrita, dins de les quals cal situar els treballs de Paulina Ribera, van més enllà dels coneixements lingüístics i psicolingüístics sobre l'adquisició i el desenvolupament de l'escriptura i estudien, analitzen i experimenten les possibilitats del professorat en l'àmbit de l'aula.

Escriure un text implica un nombre important de coneixements, inclou el domini d'una sèrie d'eines de treball i mobilitza nombroses capacitats per part de tot escriptor. La introducció del sistema d'escriptura en les societats huma-

nes va suposar la possibilitat de canviar les formes de comunicació i de transmissió del saber. Però, més enllà de les possibilitats culturals obertes per l'escriptura, val la pena qüestionar l'evolució històrica de les pràctiques d'escriptura per a adonar-se dels aspectes més importants per a orientar l'ensenyament. Com afirma en els seus escrits Bernard Schneuwly, el llenguatge escrit és una construcció social marcada per la història. Segons el context històric, els usos i les formes de l'escriptura han estat molt diferents. En l'època medieval, es dictaven els textos a un escrivà i després es llegien en veu alta. En aquest sentit, l'articulació amb l'expressió oral era relativament directa. Amb el pas del temps i gràcies al desenvolupament de la impremta i a les noves formes de difusió dels textos escrits, l'escriptura ha adquirit una importància i una autonomia molt més gran. La textualitat escrita ha desenvolupat noves formes d'organització que prenen com a referència textos anteriors. La noció de *gèneres textuals* considera les dimensions comuns dels textos: el context de comunicació, els tipus de continguts temàtics que desenvolupen, les formes de planificació típiques i les característiques lingüístiques que configuren l'estil del gènere. Aquest conjunt de característiques referides a textos anteriors (per exemple, quan escrivim una carta) fan que puguem identificar un text com formant part del mateix conjunt (una recepta escrita de cuina, un àlbum presentant un conte meravellós, un anunci publicitari, etc.). I a la vegada, la difusió de les formes escrites ha tingut també una influència sobre els usos dels gèneres orals i sobre l'oralitat dels parlants escolaritzats.

Aquesta evolució que no podem tractar amb detall en aquest pròleg ha tingut tota una sèrie de repercussions sobre les capacitats implicades en l'escriptura i sobre l'efecte que produeixen en els aprenentatges.

Els treballs de Goody i de Vigotski han demostrat que l'escriptura juga un paper en el processos de mediació de

la consciència. El pas de l'oral a l'escrit i de l'escriptura a l'oralització susciten, en relació a les simples pràctiques orals anteriors, una reorganització i una presa de consciència de l'infant. Per a Vigotski, l'accés al llenguatge escrit comporta quatre transformacions importants.

La primera es refereix a les capacitats psíquiques anteriors, especialment a les transformacions a partir del llenguatge oral; cal doncs plantejar-se seriosament les múltiples interaccions entre les capacitats orals i escrites.

La segona fa referència a les eines necessàries per a construir el llenguatge escrit. D'una banda, es tracta de desenvolupar l'ús d'*eines tècniques i materials* (paper, llapis, ordinador, etc.) que condicionen l'activitat gràfica. I, d'altra banda, cal desenvolupar la utilització d'*eines semiòtiques* implicades en la construcció de la significació del text. Algunes d'aquestes darreres estan contingudes en la pròpia llengua: el sistema d'escriptura que permet transformar la cadena sonora en unitats discretes fonològiques, sil·làbiques i morfològiques i les correspondències entre aquestes unitats i les unitats visuals. Altres, com els *gèneres textuais*, són eines complexes que ens ajuden a resoldre problemes comunicatius. Per exemple, una recepta de cuina ens ajuda a recordar el que hem de fer per a preparar un plat, una carta ens permet la comunicació a distància, un anunci publicitari d'un espectacle contribueix a informar i a atreure l'assistència, etc. Aprendre a comunicar per escrit comporta apropiat-se les capacitats necessàries per a utilitzar els gèneres textuais.

La tercera es refereix al caràcter social del llenguatge escrit. Per a Vygotski aprendre a escriure individualment comporta interioritzar les característiques comunicatives i socials del llenguatge i transformar el pensament i la consciència gràcies al domini del llenguatge.

La transformació quarta porta a les possibilitats de reflexió que dona el llenguatge escrit, considerat per Vigotski

com l'«àlgebra del llenguatge». El llenguatge escrit contribueix a prendre distància i a desenvolupar una reflexió sobre el llenguatge i sobre les característiques de la llengua.

A partir d'aquests postulats l'escola de Ginebra ha fet un treball de recerca i d'enginyeria didàctica sobre l'ensenyament de la producció escrita al voltant dels *gèneres textuais* i les *seqüències didàctiques*. Aquesta línia de recerca ha estat desenvolupada a Catalunya per l'equip d'Anna Camps, i a València per Isabel Rios i Paulina Ribera. En l'àmbit general hispànic, es poden assenyalar, entre altres, el grup Didactext dirigit per Teodoro Álvarez, a Madrid, i al País Basc l'equip d'Itziar Idiazabal i el de didàctica de les llengües de la Universitat de Mondragón.

Pel que fa a les *situacions de comunicació i de producció escrita*, el primer aspecte important a prendre en consideració és el de desenvolupar un coneixement de les situacions d'interacció en què es produeix un text escrit per a comprendre les relacions entre el context comunicatiu i el text i tractar d'adaptar aquest darrer als principals paràmetres de la situació: per a qui escrivim? què volem aconseguir? quins continguts o informacions volem transmetre? on escrivim? quan es llegirà? quines funcions omple el gènere textual? com són altres texts similars? etc. Identificar els paràmetres de les situacions de comunicació facilita una representació de la tasca que han de realitzar els alumnes. L'alumne aprèn sobretot a resoldre problemes comunicatius.

Pel que fa als continguts associats a la *planificació*, el *gènere textual* ofereix un model inicial d'organització. Desenvolupar el continguts temàtics per a poder escriure és molt important. Per exemple, escriure una recepta de cuina comporta sovint haver de preparar-la amb l'alumne, identificar els ingredients i les etapes a seguir, etc. Però, al mateix temps, cal desenvolupar la forma particular d'organització de la recepta (títol, ingredients, etapes a seguir), d'una carta de demanda, d'un text prescriptiu, d'una re-

cepta de cuina, d'un conte, etc. Un gènere és una construcció típica relativament estandarditzada. El suport per a descobrir aquestes característiques són altres textos.

Pel que fa a *la textualització*, avui coneixem molt millor les característiques lingüístiques dels diferents gèneres textuals i els principals problemes d'escriptura dels alumnes. Un gènere està escrit en un cert estil i per a poder entrar en aquest estil (la forma de narrar, d'argumentar, etc.) cal posar l'escriptor en situació de lectura i d'escriptura. El treball sobre les formes lingüístiques no se separa del treball sobre les funcions comunicatives. La textualització, la relectura i la revisió no es dissocien de les finalitats explícites de l'escriptor.

Finalment, el descobriment del sistema de correspondències fonogràfiques i dels principis de l'escriptura alfabètica es fa llavors de manera integrada, amb ocasió d'un dictat a l'adult, de l'oralització prèvia del text inventat, de la còpia del text dictat al professor, de l'escriptura inventada d'un petit text, de l'escriptura col·lectiva o de l'escriptura interactiva entre alumnes i professors. L'elaboració de les significacions del text es produeix col·lectivament. La funcionalitat s'experimenta en la pràctica. L'aprenentatge de la producció escrita basat en les funcions comunicatives permet un treball contextualitzat; el desenvolupament de les formes gràfiques facilita la codificació de les significacions.

Una vegada posades les bases teòriques del treball de Paulina Ribera que presentem, cal posar en evidència les novetats del llibre que tenen entre les mans. Paulina Ribera ha tingut la intel·ligència i la paciència de construir una excel·lent recerca sobre les pràctiques efectives d'ensenyament de la producció escrita en col·laboració amb vuit professores d'Educació Infantil de diferents escoles valencianes. Això implica una novetat important en la manera d'establir el fets i d'operacionalitzar els conceptes. Les tèc-

niques professionals, els dispositius didàctics, les seqüències i les estratègies didàctiques que es presenten es basen en el coneixement professional d'una investigadora i un grup de mestres amb una llarga trajectòria. No ha estat un treball improvisat per a resoldre un problema a partir de la urgència de la pràctica, sinó el fruit d'una reflexió a partir d'una observació rigorosa de les possibilitats de les noves pràctiques d'ensenyament. Les situacions d'ensenyament prenen en consideració la realitat sociolingüística valenciana i les potencialitats d'una iniciació precoç i progressiva en la producció de textos escrits. Paulina Ribera ens ofereix un tast de qualitat, a partir d'un estudi modèlic quant a les modalitats de considerar els professionals en la recerca i quant a la manera d'articular els diferents components de la producció escrita.

Els resultats de la recerca de Paulina Ribera descriuen els continguts del treball de les professores, mesuren de manera rigorosa les possibilitats d'aquest primers aprenentatges en situació escolar i replantegen les estratègies del treball textual a l'aula. La investigació ha estat totalment reescrita i reformulada pensant en la formació inicial del professorat de Magisteri. L'esforç d'aconseguir un llibre a l'abast dels nous professionals és remarcable. Les eines de treball que es proposen responen a les demandes actuals del conjunt dels professors d'Educació Infantil i esperem que arriben en conseqüència tan enllà com pugen.

El mèrit i l'originalitat de l'autora s'accentua si pensem que són molt pocs els treballs sobre els inicis de l'ensenyament de l'escriptura que aborden la qüestió des d'un punt de mira textual, sempre amb l'atenció posada en el desenvolupament general del llenguatge i sense oblidar les interaccions indispensables entre les llengües en presència, l'oral i l'escrit, l'escriptura i la lectura.

Fa de bon dir per acabar que és per a mi un honor presentar *El repte de saber escriure: la iniciació a la producció*

de textos en Educació Infantil. El repte, déiem al començament d'aquest pròleg, és un repte permanent. Sols podem desitjar que Paulina Ribera continue la seua tasca de recerca i d'escriptura pel bé dels professors i en benefici del alumnes. Sense oblidar que són els primers passos de l'escriptura els que marquen el desenvolupament ulterior.

Ginebra, novembre 2007

Joaquim Dolz
Facultat de Psicologia i Ciències de l'Educació
Universitat de Ginebra (Suïssa)

INTRODUCCIÓ

La història de l'ensenyament inicial de la lectura i l'escriptura és, entre altres, una història de debats. Les distintes maneres de veure el tema i d'intervenir-hi, són objecte d'eterna discussió entre les persones implicades. Els "encontres" en aquest sentit vénen causats per la importància que els ensenyants i la societat en general atorguen al tema. L'interés està totalment justificat per la repercussió personal i social de les decisions que, en un moment determinat i en distintes instàncies (amb efectes més amplis o més restringits), es puguen prendre respecte del tipus de plantejament que, sobre el tema, es decidisca de fer.

El treball que presentem vol ser una aportació més per part d'algú també implicat en aquesta història. La intenció no ha estat fer un manual amb una informació o visió completes sobre l'ensenyament-aprenentatge inicial de la lectura i escriptura. La exhaustivitat no forma part d'aquest projecte, sinó que el desig és aprofundir en un conjunt d'aspectes, amb una mirada que es produeix des d'una perspectiva determinada, existent entre altres possibles. Es tracta d'una reflexió entorn a les possibilitats d'aprendre i d'ensenyar a llegir i escriure a les aules d'Educació Infantil, des d'un enfocament que té el punt de partida en l'ús dels textos escrits.

Els nostres infants naixen en una societat en què les persones es comuniquen mitjançant l'oral i l'escrit. Les adquisicions de l'oral, que habitualment es produeixen tan

prompte (a excepció dels casos en què hi ha algun tipus de problema), durant l'època de l'Educació Infantil estan en plena evolució i el seu desenvolupament ha de constituir, per tant, un objectiu prioritari d'aquesta etapa educativa. Els infants arriben a l'escola mostrant una utilització diversa de l'oral que depèn dels usos fets anteriorment: el context familiar i social, les diferències personals, l'ús en la família d'una llengua o d'altra en les comunitats bilingües, la presència de famílies de procedència estrangera que usen llengües distintes a les nostres... generen una enorme heterogeneïtat pel que fa al desenvolupament de l'oral i al coneixement de les llengües de l'escola. L'objectiu prioritari, i importantíssim, de les aules d'Educació Infantil és aconseguir que els alumnes desenvolupen l'oral en el seu conjunt i que vagen accedint, des dels usos familiars, al tipus de llenguatge més elaborat i normatiu que utilitza l'escola, independentment que, com és obvi, per a aquells xiquets que no posseïsquen la llengua o les llengües de l'escola, l'objectiu primer n'és l'adquisició.

En aquest context i paral·lelament, els infants van descobrir l'existència de l'escrit: per formar part de la cultura en què l'infant viu i perquè aquest el descobrisca d'una manera natural en el seu context, convé que també l'aula siga un espai obert amb presència de textos escrits i que es constituïska com una finestra oberta cap a la cultura. Açò no vol dir que "ho hagen d'aprendre tot", ja que disposaran de molts anys d'escolaritat per anar assolint-ne els coneixements. Per tot açò, els mestres d'Educació Infantil dediquen molt més temps a l'oral que no a l'escrit i, quan s'introdueixen tasques relacionades amb el text escrit, les interaccions entre les activitats orals i les escrites han de ser constants.

Diversos autors han demostrat que, en una societat alfabetitzada, com ho és la nostra, el coneixement de l'escrit s'inicia molt prompte en la vida de les persones: comença

quan els infants, als pocs anys de vida, van descobrir l'existència dels textos escrits i el seu ús per part d'aquells que saben utilitzar-los. Aquest descobriment dels infants té lloc ineludiblement en el seu ambient social i familiar, amb independència de la seua escolarització. Òbviament, segons el tipus d'ambient que existisca en el seu entorn, aquest descobriment tindrà lloc d'una manera o una altra, però és ben cert que s'hi produeix de manera precoç. Ara bé... com intervé l'escola en relació amb aquest fet? El té en compte i el considera com a part dels coneixements previs dels alumnes o, per contra, no ho fa?

El propòsit principal d'aquest llibre és demostrar que els infants, coincidint amb l'etapa de l'Educació Infantil poden anar introduint-se en el món de l'escrit a partir del seu ús, de la utilització de textos escrits, que és el que dona sentit a l'escriptura i el que els permet comprendre que ens serveix per a comunicar-nos: enllaçant amb els coneixements previs que els alumnes posseeixen, l'ensenyant els pot ajudar a fer aquest descobriment. La intervenció de l'escola en aquest sentit resulta més imprescindible en la mesura que els infants procedeixen de famílies en què l'ús de la lectura i l'escriptura no són habituals. Activitats com ara la lectura de textos complets i amb sentit per part de l'ensenyant fan que els alumnes en compreguen la funcionalitat, augmenta el seu vocabulari, els familiaritza amb les característiques de l'escrit i, el que és molt important, els obri el camí cap a la comprensió lectora. El mateix sentit té, en relació amb l'escriptura, la invenció col·lectiva de textos, la grafia dels quals pot anar a càrrec de l'ensenyant; aquesta escriptura té sentit sempre que es necessite per a la dinàmica de l'aula (per exemple, una nota per a les famílies). Ara bé, el fet de situar el punt de partida en l'ús del text no ens fa oblidar l'atenció necessària a l'aprenentatge del sistema d'escriptura (alfabètic, en el nostre cas), que és ineludible perquè els infants arriben a ser bons lectors i escriptors.

Recordem que és per al Primer Cicle de l'Educació Primària que els currículums oficials estableixen l'exigència d'una instrucció formal sobre l'escrit i sobre la lectura i l'escriptura. En Infantil no pot haver-hi exigències, sinó que es tracta més bé de situar-nos en el que els alumnes poden fer; ara bé, això no vol dir que no s'hi pugui iniciar una instrucció formal: l'exigència és per a Primària, però l'escrit es pot abordar abans.

EL REPTE D'ENSENYAR A ESCRIURE: L'INICI DE LA PRODUCCIÓ DE TEXTOS EN EDUCACIÓ INFANTIL, si bé està fonamentat en un conjunt ampli d'investigacions i d'aportacions pràctiques sobre el tema, té com a punt de partida en concret una investigació¹ portada a terme en col·laboració amb un grup de mestres elegides a l'atzar. La recerca nasqué del desig d'aprofundir en el coneixement de les possibilitats de la producció de textos escrits en les aules d'Infantil, de la intuïció que, en elles, l'abordatge del llenguatge escrit entés en un sentit ampli, si bé hi existia, potser no rebia l'atenció suficient. Es tractava de descriure la pràctica i les idees de l'ensenyant respecte del tema. Aquesta apreciació naixia, sobretot, pel contrast amb les possibilitats oferides per les aportacions teòriques. En la investigació es va demostrar, entre altres, la possibilitat de produir textos en Educació Infantil, amb independència del coneixement que els infants tinguen del sistema d'escriptura.

La recerca es va centrar en la vessant de l'ensenyament, perspectiva que ens interessava, entre altres qüestions, per disposar, en l'estat actual de coneixements del tema i en el plànol de la investigació, de molts menys estudis que no els existents en la vessant de l'aprenentatge. Un conjunt d'au-

¹ La investigació va constituir una tesi doctoral amb el títol *La producció de gèneres escrits en alumnes de cinc anys. Una perspectiva des de l'ensenyament* que va ser dirigida pel doctor Joaquim Dolz Mestre.

tors, encapçalats per Vigotski, ens han ensenyat que, perquè es produïsquen els aprenentatges, és insubstituïble la interacció amb persones que, per estar més preparades, fan de mediadores entre els sabers socials i els aprenents. Seguint aquesta línia, el paper del mestre i la seua intervenció adquireixen en aquest llibre una atenció rellevant, amb la intenció de mostrar clarament una mirada des de la perspectiva de l'ensenyament i, igualment, de reflexionar sobre diversos aspectes de la intervenció didàctica i de les dificultats que pot comportar per als mestres. El fet de l'heterogeneïtat que habitualment existeix en tots els grups, pel que fa a les condicions per a l'aprenentatge de l'alumnat, comporta que el professor haja d'adequar les seues actuacions de manera diferenciada, si bé sense oblidar la necessitat que alhora siguen, habitualment, col·lectives.

Cal advertir també que la investigació es va centrar en l'escriptura i no en la lectura, tot reconeixent, òbviament, que ambdues activitats són indissociables, especialment pel que fa al seu ensenyament i aprenentatge. En l'edició del present llibre, que té una vessant més pràctica que no la realització de la recerca, el centre d'atenció continua sent l'escriptura, però precisament perquè les considerem inseparables en les tasques de l'aula, en aquesta ocasió les referències a la lectura seran freqüents.

Si bé defensem que l'entrada en l'escrit tinga lloc a partir de l'ús de textos, és a dir, d'una perspectiva globalitzadora, advoquem igualment perquè es reconega la necessitat d'acompanyar els alumnes dins d'ella (i en paral·lel), de manera explícita i clara, en el seu aprenentatge del sistema d'escriptura. És obvi que, per poder arribar a ser usuari de l'escriptura, resulta indefugible aprendre'n el sistema de codificació; però és aconsellable fer l'abordatge del sistema d'escriptura des de l'ús del text, que és el que resulta motivador per als infants i el que, precisament, dóna sentit a l'aprenentatge del sistema d'escriptura. La familiarització

amb l'ús de textos escrits obri el camí que conduirà els infants cap a la comprensió lectora i l'expressió escrita. Les distintes habilitats implicades en la lectura i l'escriptura (associació fonema–llettra, reconeixement de paraules, consciència fonològica, estratègies de comprensió de textos, etc.) poden desenvolupar-se (sense detriment d'altre tipus de recursos) a partir de la globalitat de l'escrit i del seu ús, que és el que té sentit. Desenvoluparem en aquest llibre alguns temes relacionats amb l'aprenentatge del sistema d'escriptura alfabètic, si bé sense estendre'ns massa.

Resulta clau, a l'hora de la pràctica, disposar d'informació sobre les aportacions relacionades amb el contingut que hem d'ensenyar, amb el procés d'aprenentatge i amb el paper de mediació que pot exercir l'adult en aquest procés. El coneixement i les idees que tinguem sobre aquests aspectes tindran com a conseqüència que treballem a l'aula d'una manera o d'una altra. Per això, dediquem la primera part del llibre ("Textos escrits, aprenents i ensenyants") a la presentació d'un conjunt d'informacions respecte d'aquests temes i a la reflexió sobre ells. Entre altres, els temes tractats són l'escriptura com a necessitat social per a la comunicació, l'evolució d'aquesta necessitat social, els gèneres discursius, l'entrada dels infants en el món de l'escrit, les coincidències i diferències entre l'oral i l'escrit, l'inici de la producció de textos escrits en els infants, el paper de l'ensenyament en l'aprenentatge i alguns conceptes relacionats amb la interacció, la mediació i la cultura.

La segona part, "L'ús de l'escrit a l'aula", la dediquem a aprofundir sobre les possibilitats que ofereix el treball a l'aula a partir de l'ús de textos escrits variats: un conjunt obert de continguts, activitats, recursos, materials, estratègies d'intervenció, etc., per a fer un abordatge dels textos escrits que, sense obviar-ne la complexitat, resulte adequat per als alumnes d'Educació Infantil. Des de la perspectiva que l'ensenyament ha de contribuir a l'aprenentatge, una

de les claus per aconseguir que açò siga possible rau en el paper de tutela de l'ensenyant, que ajuda l'alumnat a introduir-se en l'ús dels textos escrits.

Al final del llibre es presenten en un annex algunes informacions sobre la investigació que va precedir el llibre. Ara bé, el que es reflecteix no és un resum del treball complet, sinó solament una selecció de determinats aspectes (entre altres, els objectius de la recerca, el dispositiu per a recollir les dades o els criteris d'anàlisi d'aquestes), amb l'objectiu que complementen la informació que apareix prèviament al llarg del llibre. Amb el títol "La producció de gèneres escrits en alumnes de cinc anys. Una perspectiva des de l'ensenyament", la investigació tingué com a objectiu descriure i comprendre, a partir de pressupostos teòrics que s'inclouen en la línia de l'interaccionisme social, les idees i la pràctica d'un grup de vuit mestres. Es tractava de posar de rellevància el que elles pensaven i feien habitualment respecte de la producció de textos escrits i, igualment, el que feren en una sessió pràctica a partir d'una determinada proposta. El seu pensament i la seua pràctica van ser de gran utilitat per a observar com resolien determinats aspectes i per a detectar aquells altres en què trobaven dificultats.

Al llarg del llibre tractem de vincular la teoria i la pràctica, d'explicar la fonamentació teòrica que hi ha sota les propostes pràctiques. En definitiva, una funció important de la teoria és explicar la realitat. Comprendre el funcionament del que hi ha implicat en l'ensenyament i l'aprenentatge d'uns continguts escolars determinats enriqueix sens dubte el nostre criteri a l'hora de prendre decisions per a l'actuació a l'aula. En un anar i tornar entre les propostes pràctiques i les teories que les sustenten, el llibre intenta traçar un conjunt de camins que ens puguen servir per ajudar els infants a introduir-se en l'ús dels textos escrits i en la seua producció, en un context en què, paral·lelament,

apreguen com utilitzar les lletres per tal que aquestes arriben a ser un instrument de comunicació comprensible per als altres.

L'origen historicocultural del llenguatge, els intercanvis socials, la mediació entre els sabers culturals i l'aprenentatge dels alumnes, el paper de l'ensenyant, la comunicació, els gèneres discursius... són paraules clau en un treball que s'inclou en la línia de considerar que l'escriptura s'ha d'ensenyar i aprendre a partir de les necessitats comunicatives. La recordança de distintes aportacions ens fa comprendre la complexitat de l'escriptura i, també, que la solució davant d'aquesta complexitat (que és real) no consisteix a fer *simple* allò que és complex, sinó a utilitzar plantejaments didàctics que, tenint en compte aquest fet, resulten adequats per als alumnes d'Educació Infantil.

Escric aquest llibre pensant en l'alumnat de Magisteri, és a dir, en la formació inicial de professionals que encara no han tingut una experiència pràctica. Però també en la gran quantitat de mestres amb què he tingut la sort de trobar-me per a treballar amb motius diversos i dels quals sempre he après: les informacions i reflexions sobre les possibilitats d'un desenvolupament precoç de l'escrit els poden ajudar a sistematitzar el que fan, a descobrir altres estratègies i procediments, a enriquir tal vegada el seu treball... Igualment, el llibre pot ser d'utilitat per a estudiants de carreres afins que hagen d'adquirir una formació inicial en didàctica de la llengua i també per a altres professionals implicats en l'ensenyament.

Des de l'inici de l'escriptura del llibre, he tingut present els dubtes relatius a la utilització d'un llenguatge sexista. Per tal d'evitar repeticions en masculí i femení que inevitablement fan que la lectura resulte menys lleugera, prenc la decisió d'optar per l'ús de les formes habituals en la nostra tradició, tenint l'avantatge de saber que en totes aquelles ocasions en què em referisca al treball d'investigació em-

praré el femení per haver estat dónes totes les mestres que hi participaren.

L'elaboració d'un treball com el que ara presentem no és mai un treball individual ni és la intenció que així siga considerat. La seua escriptura ha estat possible a partir d'un treball col·lectiu en què hi prenen part les aportacions escrites i publicades per molts autors, els intercanvis amb col·legues, el treball conjunt amb els estudiants de l'Escola de Magisteri "Ausiàs March", els intercanvis amb mestres, la visita a nombroses aules d'Educació Infantil i Primària, la possibilitat d'aprendre que em van proporcionar els infants amb problemes que vaig atendre ja fa anys... A tots ells gràcies, especialment al doctor Joaquim Dolz, director de la investigació que ha donat pas a l'elaboració del llibre i a les vuit mestres que, desinteressadament, hi participaren. Ells feren possible la realització del treball. També a Paco Juan, Carmen Rodríguez i Mercé Viana per la lectura atenta i les indicacions prèvies a l'edició del llibre.

Tenim la sort de trobar-nos en un moment en què la didàctica de la llengua disposa, per contribució pròpia i també d'altres disciplines, de plantejaments veritablement suggeridors per als aprenentatges lingüístics, plantejaments que han estat aportats tant des de la pràctica com des de la teoria. També és cert que, en ple segle XXI i en la nostra societat, aprendre a escriure continua sent un repte. Així ho demostra el fet que una bona part de l'alumnat, en acabar l'ensenyament obligatori, no ha aconseguit els resultats desitjats per la institució escolar. Si açò és veritat, també ho és que l'objectiu d'alfabetitzar tota la població és recent en la història de la humanitat, i convé no oblidar aquest fet: es tracta d'un objectiu irrenunciable... però sembla que encara no ens hem dotat dels recursos adequats per aconseguir-ho. Per això constitueix un repte, però no solament per als infants, sinó sobretot per als professionals que hi som implicats. El desig, en escriure el llibre que ara presentem, és

contribuir en una tasca que forçosament és col·lectiva i que necessita de la contribució de mirades i aportacions diferents per tal d'arribar més enllà.

Les mestres i els col·legis que participaren en la investigació són:

Margarita Azcárraga Pascual (CP Rabí Sanxo d'Alfagar)
Empar Fernández Micó (CP Ausiàs March de Picanya)
Empar Hernáiz Usach (CP Gregori Maians de Xirivella)
Rosa Naranjo Ibiza (CP Miguel Hernández de Torrent)
Rosanna Navarro Benítez (CP El Patí de Silla)
Emília Olmos Gamón (CP Desemparats de Silla)
Mª José Sabater Renart (CP Pràctiques de València)
Mª Dolors Tomàs Bravo (CP S. Clemente de Sedaví)